

СТУПЕНЕВА СИСТЕМА ВИШОЇ АГРАРНОЇ ОСВІТИ: ПЕРЕВАГИ І НЕДОЛІКИ З ПОГЛЯДУ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

В. А. Копілевич, доктор хімічних наук

Національний університет біоресурсів і природокористування України

М. І. Олійник, старший викладач

Заліщицький аграрний коледж ім. Є. Храпливого

Розглядаються об'єктивні і можливі наслідки реалізації ступеневої системи підготовки фахівців з погляду відповідності галузевих стандартів освіти України до програми дій Болонського процесу та освітньої інтеграції.

Постановка проблеми. Прагнення української освіти до міжнародної інтеграції, тобто відповідності програмі дій Болонського процесу, заслуговує на окреме наукове дослідження, основними тезами якого могли б бути міркування професора Рашкевича Ю.М. [1].

Проголошена стратегія інтеграції України до Європейського Союзу (ЄС) [2] має найбільші сподівання на досягнення в культурно-освітніх та науково-технічних напрямках. Вони охоплюють галузі середньої і вищої освіти, перепідготовку кадрів, науку, культуру, мистецтво, технічну і технологічну сфери, тобто за своєю суттю відповідають створенню багаторівневої системи освіти та системи навчання впродовж життя.

Тому вкрай необхідно виробити алгоритм інтеграційного процесу на відповідних напрямках, який полягав би у впровадженні європейських норм і стан-

дартів у освіті, науці і техніці, поширені в ЄС власних культурних і науково-технічних здобутків [2]. У кінцевому результаті такі кроки мають спрацьовувати на підвищення в Україні європейської культурної ідентичності та інтеграцію до загальноєвропейського інтелектуально-освітнього та науково-технічного середовища, що передбачає такі основні заходи реформування системи освіти України:

— перехід до динамічної ступеневої системи підготовки фахівців, що дає змогу задовольняти можливості особистості в здобутті певного освітнього та кваліфікаційного рівня за бажаним спрямуванням відповідно до її здібностей, та забезпечити її мобільність на ринку праці;

— підвищення освітнього і культурного рівня суспільства, створення умов для навчання на протязі всього життя;

— піднесення вищої освіти України до рівня розвинутих країн світу та її інте-

рація у міжнародне науково-освітнє співтовариство.

Відповідно до цього стратегічними завданнями реформування вищої освіти в Україні було визначено трансформацію кількісних показників освітніх послуг в якісні [2], що базується на засадах, серед яких, на наш погляд, першочерговими є:

– вища освіта покликана виховувати громадянина держави Україна, гармонійно розвинену особистість, для якої потреба у фундаментальних знаннях та у підвищенні загальноосвітнього і професійного рівня асоціюється зі зміцненням своєї держави;

– розвиток вищої освіти слід розглядати у контексті тенденцій розвитку світових освітніх систем, у т. ч. європейських, для чого потрібно: привести законодавчу і нормативно-правову базу вищої освіти України до світових вимог; відповідно структурувати систему вищої освіти та її складові; упорядкувати перелік спеціальностей; переглянути зміст вищої освіти; забезпечити інформатизацію навчального процесу та доступ до міжнародних інформаційних систем. Вищій школі необхідно орієнтуватись не лише на ринкові спеціальності, але й наповнити зміст освіти новітніми матеріалами, запровадити сучасні технології навчання з високим рівнем інформатизації навчального процесу, вийти на творчі, ділові зв'язки з замовниками фахівця.

Виходячи із цих міркувань мета роботи полягає в аналізі євроінтеграційних досягнень організації ступеневої системи вищої аграрної освіти України.

Виклад основного матеріалу. Вимоги до фахівців з вищою освітою, які постійно змінюються з боку суспільства та ринку праці, призвели до необхідності перегляду освітнього процесу і його результатів, прямим відображенням чого є

заходи з розробки та затвердження другого покоління галузевих стандартів вищої освіти в Україні [3, 4].

У рекомендаціях Міністерства освіти і науки України [4], з посиланням на сучасний зарубіжний та вітчизняний педагогічний досвід [5, 6], наводяться такі аргументи щодо необхідності запровадження нових освітніх програм і технологій навчання:

– формування здатності фахівця, на основі відповідної фундаментальної освіти, перебудовувати систему власної професійної діяльності з урахуванням соціально-значущих цілей та нормативних обмежень – тобто розвиток особистісних характеристик майбутнього фахівця;

– засобом формування особистості при цьому стають освітні технології, продуктом діяльності – особистість випускника вищого навчального закладу, який має бути компетентним не лише в професійній галузі, але й мати активну життєву позицію, високий рівень громадянської свідомості, бути компетентним у вирішенні завдань, які ставить перед ним життя;

– перехід до нового покоління галузевих стандартів вищої освіти, на основі компетентнісного підходу, є необхідним етапом на шляху реформування системи освіти в Україні.

Не дивно, що наведені вище аргументи співпадають з визначальними критеріями освіти в рамках Болонського процесу: якість підготовки фахівців; якість та доступність знань; зміцнення довіри між суб'єктами освіти; відповідність європейському ринку праці; мобільність; сумісність кваліфікації на етапах підготовки у вищій школі та післядипломному навчанні [5, 6].

Щодо динамічності ступеневої системи освіти, то в Україні підготовка фахівців нині включає навчання за програмами освітніх і освітньо-кваліфікаційних рівнів за схемою:

Подібна схема досягнення повної вищої освіти передбачає, що обрана послідовність кваліфікаційних рівнів на шляху до неї має бути узгоджена, в першу чергу, за програмами освітньої і фахової підготовки.

Основою для здобуття вищої освіти в Україні є загальна середня освіта або повна загальна середня освіта, яка за законом України про освіту має забезпечувати: формування загальнолюдської моралі; засвоєння обсягу знань про природу, людину, суспільство і виробництво; екологічне виховання; фізичне вдосконалення. Тобто формувати природничо-математичний та соціально-гуманітарний рівень підготовки учнів, достатній для активної суспільної роботи або продовження навчання у вищій школі.

Щоб не заглиблюватися у причини низької природничо-математичної шкільної підготовки, будемо виходити із реально існуючої потреби посилення рівня навчання у вищій школі за блоком математичних, фізичних, хімічних, біологічних дисциплін, про що говорили раніше на рівні міністра освіти [7].

Як ці проблеми реалізуються на практиці і яких допустились помилок із введенням ступеневої системи освіти, можна спостерігати на прикладі окремих напрямів підготовки фахівців, наприклад, в галузі агрономії.

По-перше, механізм переходу на ступеневу систему освіти в ланцюгу молод-

ший спеціаліст-бакалавр, яку здійснювали з метою скорочення терміну навчання внаслідок перезарахування частини дисциплін нижчого рівня на вищій, часто відбувався і відбувається за рахунок дисциплін фундаментальної підготовки без урахування відповідності їх програмного рівня освітньо-кваліфікаційному рівню: рівень повної середньої освіти з математики, фізики, хімії, біології у технікумі та рівень вищої математики, фізики, ботаніки, зоології, неорганічної, аналітичної, органічної, фізичної та колоїдної хімії у коледжі. Однак очевидно, що навчальні цілі дисциплін фундаментальної підготовки молодшого спеціаліста і бакалавра не відповідають відповідним похідним компетенціям фахівців цих рівнів. І навіть наступний крок щодо створення інтегрованих навчальних планів у цьому ступеневому ланцюгу не вирішує проблему через невідповідність кваліфікацій викладачів, які здійснюють контроль знань у молодшого спеціаліста і бакалавра. Перезарахування дисциплін могло б бути логічним за циклом професійної та практичної підготовки для фахівців однієї галузі знань та напряму підготовки. Наприклад, хіба можуть при підготовці молодшого спеціаліста і бакалавра з агрономії відрізнятися за своєю суттю такі дисципліни, як землеробство, рослинництво, агрохімія, плодівництво, овочівництво тощо?

По-друге, перехід на ступеневу систему освіти в ланцюгу бакалавр—спеціаліст—магістр здійснювався без наявних концептуальних положень організації навчання за окремими рівнями та в цілому. Тому освітньо-кваліфікаційний рівень (ОКР) бакалавра акумулював у собі майже у повному обсязі рівень спеціаліста, що діяв на той час [8]. При цьому тривалість навчання на ОКР "бакалавр" скоротилась на 1 рік у порівнянні з ОКР "спеціаліст". Це ущільнення відбувалося, в основному, за раху-

нок циклів природничо-наукової та гуманітарної і соціально-економічної підготовки. Враховуючи, що такий підхід до формування циклів підготовки бакалавра йде врозріз принципам ЄС, Болонського процесу [9], робляться нерішучі спроби врегулювання цих недоречностей, шляхом зміни часток між окремими циклами підготовки або введенням обов'язкових нормативних дисциплін [10]. Однак такими способами вирішити проблему навряд чи вдасться. Відповідь на це питання пропонує система освіти США, де навчання за ОКР "бакалавр" здійснюють загальноосвітні і професійні коледжі (університети). Відповідно, в перших формують високий рівень гуманітарної і природничої, а в других — професійної підготовки. Магістратура ж у більшій мірі базується на гуманітарній і природничій підготовці бакалавра. Певною реакцією на це є введення поняття професійного коледжу в проєкті закону України про вищу освіту [11].

По-третє, в ланцюгу бакалавр — спеціаліст — магістр підготовка за рівнем "спеціаліст" виявилась зайвою, оскільки за своїм змістом, наприклад для напрямку "Агрономія", цей ОКР приблизно на 80% співпадає з ОКР "бакалавр" і на 50% з ОКР "магістр" [8, 12, 13]. Мабуть тому в проєкті закону України про вищу освіту [11] про ОКР "спеціаліст" вже не згадується.

По-четверте, нині продовження навчання на післядипломному рівні, наприклад в аспірантурі за сільськогосподарськими спеціальностями, без фундаментальної гуманітарної (іноземна мова, філософія науки чи освіти) та науково-природничої підготовки (математика, фізика, хімія, біологія) — це ходіння по колу без всякої надії на прогрес в галузі, науці, освіті.

Така мішанина прийнятих правил, норм, регуляторних поправок, прив'язаних до міркувань перманентно існуючих керівників освітнім процесом, призво-

дять до деградації окремих спеціальностей, втрати престижності фахової підготовки. Достатньо згадати, яку вагомість мало звання агронома, зоотехніка і порівняти з теперішніми оцінками, наведеними у доповіді Володимира Полохало "Освітня криза зумовлена відсутністю стратегії державного розвитку" [14], де увага акцентується, наприклад, на такому факті, що на 2007–2008 рр. планом прийому за державним замовленням на підготовку молодших спеціалістів за фахом "агрономія" виділено 3289 місць, тоді як на офіційному ринку праці станом на початок 2007 року потреба становила лише 1 (!) вакансію відповідного профілю, для фаху "зооінженерія" — виділено 1425 місць за потреби 20. І це не дивно, бо навіть потребу в бакалаврах за цими спеціальностями демонструє не виробництво, а майже виключно їх шлях до навчання за програмами магістерської підготовки. І тут ми знову повертаємось до проблем, викладених вище у пункті "по-друге": недостатня природничо-наукова і гуманітарна підготовка на ОКР "бакалавр" не дає змогу на ОКР "магістр" проводити підготовку за програмами, наближеними не за назвою, а за змістом і рівнем до відомих європейських або світових університетів.

Як **висновки** пропонуємо такі узагальнення та пропозиції:

— існуючий підхід до організації ступеневої підготовки фахівців за державними стандартами малоефективний і потребує вдосконалення як за освітньо-кваліфікаційними рівнями, так і за змістом навчання на них;

— очевидно, що якість підготовки фахівців, яка зумовлюється попитом на ринку праці, — це стимул для діяльності навчальних закладів, а тому стандарти освіти мали б бути зорієнтовані не на цикл професійної і практичної підготовки, а на гуманітарну і соціально-економічну та мате-

матичну і природничо-наукову підготовку;
 – з урахуванням інтеграційних процесів, принципів автономії навчальних закладів державні стандарти освіти мали б регулювати не більше половини навчального плану підготовки фахівців;
 – плани підготовки фахівців нижчих рівнів повинні бути орієнтовані не лише

до програм і вимог підготовки на вищому рівні (ОКР "магістр"), а й до подальшого спрямування цієї підготовки (фахова, наукова, педагогічна, управлінська, контрольньо-експертна) для практичної діяльності фахівця або продовження навчання в аспірантурі.

Література

1. Рашкевич Ю.М. Легенди та міфи Болонського процесу. [Електронний ресурс] - Режим доступу: www.eu-edu.org/news/info/251; Актуальні завдання впровадження ідей Болонського процесу в Україні. [Електронний ресурс] - Режим доступу: www.eu-edu.org/news/info/272.
2. Модернізація вищої освіти України і Болонський процес: Матеріали до першої лекції / М.Ф. Степко, Я.Я. Болюбаш, К.М. Левківський, Ю.В.Сухарніков / Відп. ред. М.Ф. Степко. – К.: Науково-методичний центр вищої освіти Міністерства освіти і науки України, 2004. – 24 с.
3. Указ Президента України від 04.07.2005 р. N 1013/2005 "Про невідкладні заходи щодо забезпечення функціонування та розвитку освіти в Україні"; Розпорядження Кабінету Міністрів України від 12.07.2006 р. № 396р "Про схвалення Концепції Державної програми розвитку освіти на 2006–2010 роки" //Збірник нормативно-правових документів з вищої освіти. – К.: 2007. – 87 с.
4. Комплекс нормативних документів для розроблення складових системи галузевих стандартів вищої освіти /Лист Міністерства освіти і науки України від 31. 07. 2008 № 1/9-484 головам робочих груп МОН України з розроблення галузевих стандартів вищої освіти та головам науково-методичних комісій МОН України. [Електронний ресурс] – Режим доступу: elib.crimea.edu/zakon/list484.pdf. – 73 с.
5. Тенденции в реформировании высшего образования, развитии стандартизации и образовательных стандартов высшей школы в странах СНГ: Монографический сборник научных статей – М.: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2007. – 232 с.
6. Вища освіта України і Болонський процес: Навчальний посібник / За ред. В.Г. Кременя. – К.: Освіта, 2004. – 384 с.
7. Вакарчук І. Сучасна фізико-математична освіта і наука: тенденції та перспективи // Вища школа. – 2009. – № 1. – С. 3–22.
8. Галузевий стандарт вищої освіти "Освітньо-кваліфікаційна характеристика, освітньо-професійна програма підготовки бакалавра напряму підготовки "Агрономія" за спеціальністю "Агрономія"". – К.: Наукметодцентр аграрної освіти, 2006. – 184 с. [Електронний ресурс] - Режим доступу: smcae.kiev.ua/osvita/vishia/standarti/2.4.pdf.
9. Tuning Educational Structures in Europe [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www/let.rug.nl/TuningProjekt/index.htm>; tuning.unideusto.org/tuningeu.
10. Про організацію вивчення гуманітарних дисциплін за вільним вибором студента / Наказ МОН № 642 від 09. 07. 09 зі змінами за наказами № 259 від 29. 03. 2010 та № 831 від 25. 08. 2010 [Електронний ресурс] – Режим доступу: osvita.ua/legislation/Vishya_osvita/4283.
11. Проект Закону України "Про вищу освіту" [Електронний ресурс] – Режим доступу: polit.ua/documents/2011/11/08/zakon-pro-osvitu.html.
12. Галузевий стандарт вищої освіти "Освітньо-кваліфікаційна характеристика, освітньо-професійна програма підготовки спеціаліста напряму підготовки "Агрономія" за

- спеціальністю "Агрономія". — К.: Наукметодцентр аграрної освіти, 2006. — 88 с. [Електронний ресурс] - Режим доступу: smcae.kiev.ua/osvita/vishia/standarti/2.8.pdf.
13. Галузевий стандарт вищої освіти "Освітньо-кваліфікаційна характеристика, освітньо-професійна програма підготовки магістра напряму підготовки "Агрономія" за спеціальністю "Агрономія". — К.: Наукметодцентр аграрної освіти, 2006. — 101 с. [Електронний ресурс] - Режим доступу: smcae.kiev.ua/osvita/vishia/standarti/2.5.pdf.
14. Володимир Полохало Освітня криза зумовлена відсутністю стратегії державного розвитку [Електронний ресурс] - Режим доступу: www.viche.info/journal/1057/

АННОТАЦІЯ

Копілевич В.А., Олійник М.І. Ступенчатая система высшего аграрного образования: преимущества и недостатки интеграционных процессов // Биоресурсы и природопользование. – 2012. – 4, № 1–2. – С. 155-160.

Рассматриваются объективные и возможные последствия реализации ступенчатой системы подготовки профессионалов с точки зрения соответствия отраслевых стандартов образования Украины с программой действий Болонского процесса и образовательной интеграции.

SUMMARY

V. Kopilevich, M. Olijnyk. Stage system of higher agricultural education: the advantages and disadvantages of integration processes // Biological Resources and Nature Management. – 2012. – 4, № 1–2. – P. 155-160.

The article deals with objective and possible consequences of stage training system realization in terms of compliance with industry standards of education of Ukraine with the action program of the Bologna process and educational integration.